

Het broedsucces van Kerkuilen, 2004 en 2005

Mark Sloendregt

IN ELKE KERK IN DE KEMPEN EEN KERKUIL

In 1979 komen er nog maar 33 broedparen van de Kerkuil in Brabant voor en 104 broedparen in Nederland. De stand van de Kerkuil is op dat moment naar een dramatisch dieptepunt gezakt. De oorzaken zijn divers; het kleinschalig agrarisch cultuurlandschap maakte plaats voor agro-industrie met veel maïsteelt. Het autoverkeer nam sterk toe en maakte daardoor veel slachtoffers. Onverwachte strenge winters, slechte muizenjaren en gebruik van pesticiden eisten hun tol. Ook ontstond er gebrek aan nestgelegenheid doordat kerken werden afgegaasd en boerderijen werden dichtgetimmerd om vogels buiten te houden. Veel van deze redenen zijn nog actueel, maar om de Kerkuil te beschermen werden door plaatselijke vogelwerkgroepen o.a. kasten gemaakt om voldoende nestgelegenheid te creëren. Naast het plaatsen van kasten en het controleren ervan, werd voorlichting gegeven om de situatie van de Kerkuil te verbeteren. De landelijke coördinatie is in handen van Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland onder bezielende leiding van aanvankelijk Sjoerd Braaksma en tot op heden Johan de Jong. Voor onze vogelwerkgroep waren vanaf het begin vooral Wim van de Voort, Lex Peeters en Geert Sanders actief en Jan Wouters hielp daarbij als ringer. In de pioniersjaren rond 1979 werden veel kerken bezocht met als doel de Kerkuil terug in de kerk te krijgen. Veel eigenaren en beheerders

raakten overtuigd om de Kerkuil te helpen en als extra motivatie werd door de Vogelbescherming f25,00 uitgekeerd voor elk geslaagd broedsel. Door onwetendheid werden als gevolg van het afgazen, Kerkuilen dood aangetroffen. Als oplossing werden speciale kasten met een pijp naar buiten gemaakt. In de tachtiger jaren werden in ons werkgebied ongeveer 35 kasten geplaatst waarvan er in 1989 zevenentwintig bezet zijn. De Kerkuil blijkt een voorkeur voor kerken te hebben en is redelijk honkvast (J. Wouters, 1989). De populatie Kerkuilen groeit gestaag en bestaat voor een overgroot deel uit 'kastuilen' tegen een kleine minderheid aan 'vrije uilen'.

© M. SLOENDREGT

Wim van de Voort , 2004

Wim van de Voort en Jan Kolsters

In de jaren negentig werd het aantal kasten bijna verdubbeld. De meeste kasten werden door Kees van Limpt (Vogelrevalidatiecentrum 'Second Chance', Lage Mierde) geplaatst in vooral boerderijen en veldschuren. Vaak hing Kees twee kasten per schuur op; de tweede kast dient als roestplaats. In 2005 hangen in de gemeenten Reusel-de Mierden en Bladel het overgrote deel van de kasten in ons werkgebied. Na 25 jaar uilenbeschermingswerk vraagt Wim van de Voort andere leden binnen onze vogelwerkgroep zich in te zetten voor de Kerkuil. Jan Kolsters en Mark Sloendregt zijn vanaf 2004 de nieuwe coördinatoren.

In het zelfde jaar stopt de Vogelbescherming met subsidiëring in de vorm van een Kerkuilennieuwsbrief voor alle belanghebbende in het land. Het Brabants Landschap neemt deze taak over door voor Brabant de gegevens van Stichting Kerkuilengroep Nederland en STONE in een jaarverslag vorm te geven.

Behalve voor de Kerkuil wil het Brabants Landschap dus ook een belangrijke functie vervullen voor de Steenuil. Voor beide soorten worden om die reden in 2004 nestkasten beschikbaar gesteld en wordt gewerkt aan herstel van kleinschalig agrarisch cultuurlandschap in Brabant.

© M. SLOENDREGT

BROEDRESULTATEN KERKUIL: REGIO 18, SUBREGIO 14 VWG DE KEMPEN

Begin 2004 is met betrokkenen in ons werkgebied een verdeling gemaakt voor het controleren van de kasten.

Het werkgebied van Vogelwerkgroep De Kempen omvat de gemeenten Reusel-de Mierden, Bladel, Bergeijk, Eersel en Veldhoven. Een eerste ronde is nog samen met Wim van der Voort gedaan, waardoor kennis kon worden gemaakt met beheerders en de situatie ter plaatse.

Kees van Limpt controleerde zijn kasten en Jan Wouters ringde de uilen. De kastcontroles in 2004 leverde vijftien broedgevallen op. Deze gegevens zijn op broedformulieren ingevuld en naar Gerard van der Kaa - de regiocoördinator Kerkuil Midden-brabant - gestuurd. Nog veertig andere groepen in heel Brabant hebben dat jaar in totaal 297 broedgevallen gemeld, in 269 gevallen zijn de jongen uitgevlogen. Deze gegevens zijn in het jaarverslag 'Bescherming Steenuil en Kerkuil in Noord-Brabant 2004' van het Brabants Landschap gepubliceerd en onder beschermers en beheerders verdeeld.

De meeste kasten in ons werkgebied zijn in het najaar van 2004 schoongemaakt en er is onderhoudswerk verricht. De lijst met nestlocaties in 2004 is weer geactualiseerd; enkele kasten zijn komen te vervallen en er zijn weer nieuwe toegevoegd. In 2005 hebben weinig veranderingen plaats gehad, wel is de wens uitgesproken om elke groep zoveel mogelijk in de eigen regio/gemeente werkzaam te laten zijn. Om die reden zijn vier locaties van Jaap van der Spek en één locatie van Rinus van den Boomen (WNL Oost-, West- & Middelbeers) aan de lijst toegevoegd.

Dit jaar hebben elf personen zich ingezet bij het controleren, schoonmaken en hangen van kasten in ons werkgebied. Het resultaat van 2005 is met twintig geslaagde broedgevallen goed te noemen. Opvallend was het aantal van negen broedgevallen met vijf eieren of meer. Meestal brengt een Kerkuilenpaar vier jongen groot maar alleen goede jaren halen dat gemiddelde resultaat over alle broedgevallen. In 2005 werden 8 van de 14 Kerken bezet, de overige 66% zat in veldschuren en boerderijen.

BROEDRESULTATEN KERKUIL: VWG DE KEMPEN, 2004 EN 2005

TABEL 1: AANTAL KERKUILKASTEN IN RELATIE TOT HET AANTAL BROEDGEVALLEN PER GEMEENTE IN DE KEMPEN * 2004-2005

(*GEMEENTE BERGEIJK, BLADEL, EERSEL, VELDHoven EN REUSEL-DE MIERDEN)

Gemeente	Aantal kasten	Broedgevallen 2004	Broedgevallen 2005
Bergeijk	7	1	2
Bladel	13	4	4
Eersel	12	3	5
Reusel-de Mierden	25	5	8 + 2*
Veldhoven	5	2	3
Totaal	62	15	24

HET TOTALE AANTAL KASTEN IN TABEL 1 IS IN WERKELIJKHEID 72 MAAR IN HET OVERZICHT ZIJN 'DUBBELE' KASTEN GETELD ALS ÉÉN KAST OF LOCATIE. *TWEË LOCATIES IN REUSEL ZIJN VRIJE BROEDGEVALLEN.

TABEL 2: BROEDRESULTATEN VAN DE KERKUIL IN 2004 EN 2005 VAN VWG DE KEMPEN *

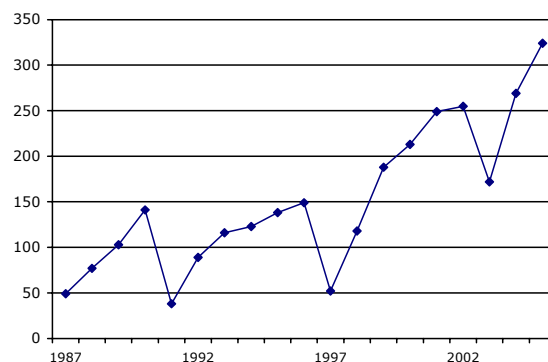
(*GEMEENTE BERGEIJK, BLADEL, EERSEL, VELDHoven EN REUSEL-DE MIERDEN)

Jaar	Broedgevallen	Eieren	Jongen	Jongen / broedgeval	Mislukt	onbekend	Totaal
2004	15	52	47	3,13	0	0	15
2005	20	81	66	3,30	2	2	24

IN 2004 IS ÉÉN BROEDGEVAL NIET MEEGETELD OMDAT DEZE LOCATIE BEHOORDE TOT EEN ANDERE WERKGROEP BINNEN ONS WERKGEBIED. IN 2005 ZIJN OM DIE REDEN DRIE LOCATIES BINNEN ONS WERKGEBIED NIET MEEGETELD EN BUITENBESCHOUWING GELATEN. CONTROLE EN SCHOONMAAK VAN DEZE KASTEN IS IN HANDEN VAN VWG DE KEMPEN, MAAR HET RESULTAAT VAN 11 UITGEVLOGEN JONGEN BEHOORT BIJ DE 'EERSTE' WERKGROEP. AAN ELKE KAST IS EEN UNIEK KASTNUMMER GEKOPPELD. DIT NUMMER STAAT IN VERBAND MET HET GEGEVENSBESTAND VAN KERKUILENWERKGROEP NEDERLAND EN BLIJFT ONVERANDERD. IN 2005 ZIJN TWEE KASTEN MET UILEN AANGETROFFEN ZONDER DAT TOT BROEDEN IS OVERGEGAAN. OOK DEZE GEGEVENS ZIJN NIET IN TABEL 2 VERMELD.

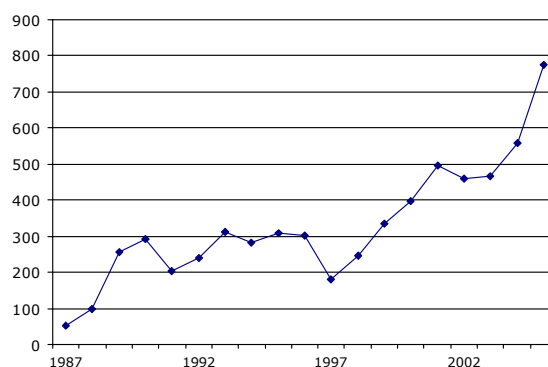

BROEDRESULTATEN KERKUIL: BRABANT, VLAANDEREN EN NEDERLAND 1987-2005

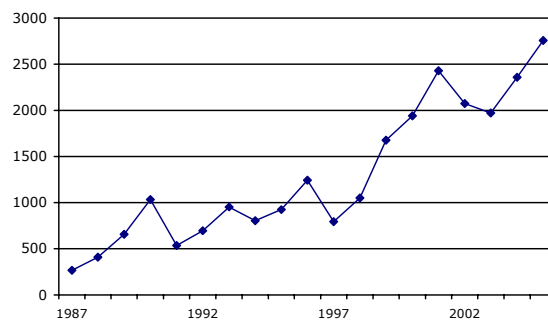
AANTAL GESLAAGDE BROEDGEVALLEN VAN DE KERKUIL IN NOORD-BRABANT 1987-2005

(VERANTWOORDELIJKE UITGEVER: STICHTING KERKUILENWERKGROEP NEDERLAND EN HET BRABANTS LANDSCHAP)

AANTAL GESLAAGDE BROEDGEVALLEN VAN DE KERKUIL IN VLAANDEREN 1987-2005

(VERANTWOORDELIJKE UITGEVER: KERKUILWERKGROEP VLAANDEREN)

AANTAL GESLAAGDE BROEDGEVALLEN VAN DE KERKUIL IN NEDERLAND 1987-2005

(VERANTWOORDELIJKE UITGEVER: STICHTING KERKUILENWERKGROEP NEDERLAND)

© L. Peeters

CAMERA'S IN DE KAST LEGGEN HET LEVEN VAN DE KERKUIL VAST

Rinus van den Boomen is woonachtig in Oostelbeers en actief als uilenbeschermers voor Werkgroep Natuur en Landschap Oost, West & Middelbeers. De boerderij waar Rinus woont, biedt al jaren onderdak aan een Kerkuilenpaar. De kerkuilkast is uitgerust met infraroodcamera's zodat het wel en wee van deze Kerkuilen op nauwgezette wijze kon worden gedocumenteerd. Er is 38 uur beeldmateriaal vergaard vanaf 21 oktober 2004, de dag dat de in juni weduwenaar geworden man zijn nieuwe vrouwtje in de kast verwelkomt, tot aan het uitvliegen van de jongen in de zomer van 2005.

Rinus heeft een aantal leuke en leerzame opnamen op een DVD gezet.

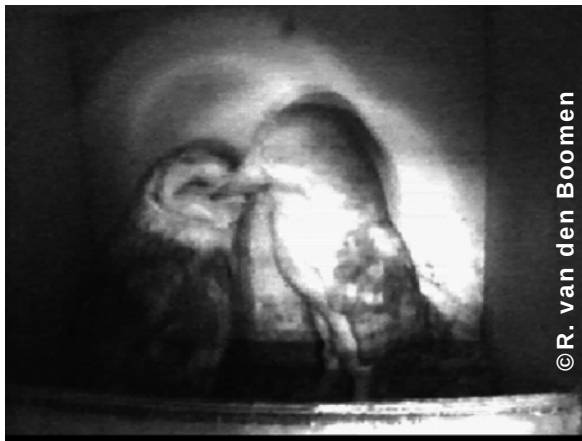
Het klikt meteen tussen het uilenpaar! En dat is lang niet altijd het geval. Andere vrouwtjes blijven nogal eens graag een tijdje agressief. Ze vormen al snel een paar en met het kroelen – verzorging van elkaars kopveren – verstevigen ze de paarband. De eerste paring werd al op 6 november geregistreerd. Heel de winter, tot aan het moment dat het eerste jong uit het ei komt vinden er paringen plaats.

Als blijk van genegenheid en om het vrouwtje gunstig te stemmen wordt voor de paring soms een muis aangeboden. Als de winter eindigt in maart, wordt door alle

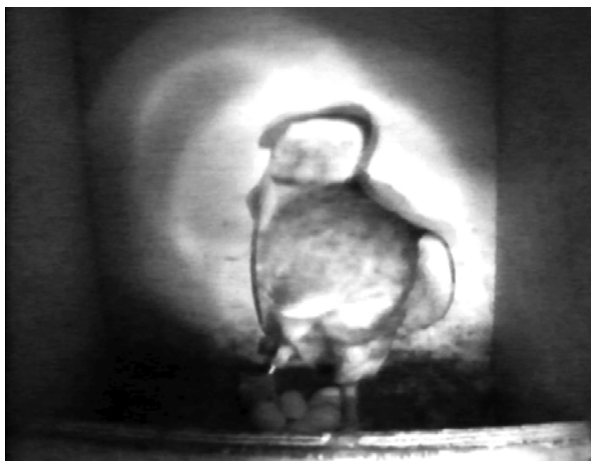
twee de nestplaats in orde gemaakt. Braakballen worden kapot gebeten en geplet. Op een laag van braakballen ontstaat een nestkommetje.

Op 30 maart 2005 wordt het eerste ei van de in totaal 6 eieren gelegd en om de dag volgt een nieuw ei. Het broeden begint bij het eerste ei, dat na 31 dagen op 30 april uitkomt. De anderen volgen weer om de dag en het zesde jong komt op 10 mei uit

© R. van den Boomen

het ei. In de broedtijd wordt het vrouwtje van muizen voorzien door het mannetje. Zij alleen broedt de eieren uit. Zelden wordt het nest door haar verlaten en dan hooguit voor een periode van vijf minuten. Het mannetje blijft tijdens de broedduur overdag in de kast. Pas als het oudste jong 30 dagen oud is zoekt hij een roestplaats buiten de kast om pas weer in de diepe schemering terug te keren met voedsel. Tijdens de eerste levensdagen krijgen de jongen kleine stukjes vlees gevoerd. De kop van de muis wordt eraf geplukt en kleine stukjes vlees worden onder begeleiding van voedergeluidjes aangeboden. Dit 'klokken' stimuleert de jongen om hun bedelgeluid te laten horen. De jongen groeien flink en het onderlinge leeftijdsverschil is goed te zien.

Op 19 mei is het oudste jong van 3 weken in staat een muis in zijn geheel te verorberen. In de nacht van 5 juni worden van 23.02 uur tot 3.34 uur twintig muizen in de kast gebracht. De meeste prooien worden rond middernacht gevangen.

Poeppen doen de jongen aan de rand van de kast, zover mogelijk van de nestkom af. Op 10 juni – als het oudste jong 6 weken is – blijft ook het vrouwtje overdag buiten de kast roesten.

Als op 20 juni een mol wordt binnengebracht weten de jongen deze prooi niet klein te krijgen. Gedurende twee dagen zijn ze om beurten bezig hem stuk te krijgen totdat hij door een van de jongen plotseling in zijn geheel verslonden wordt terwijl hij zijn vleugels spreidt om de prooi af te schermen.

Het is 24 juni en de buitentemperatuur bereikt de tropische waarde van meer dan 35 graden. In de kast hebben de jongen het zwaar. De vleugels hangen slap langs de lijfjes en de bekjes zijn wijd open om de lichaamstemperatuur te reguleren. In een andere kast – enkele kilometers verderop – overleven drie van de vijf uiltjes het niet. Deze kast is onder de dakpannen geplaatst en de jongen waren 5½week oud.

Op 25 juni gaat het jongste uiltje dood nadat het al enkele dagen ziek is.

De eerste vliegproefingen in de kast zijn waarneembaar als de jongen ongeveer 8 weken oud zijn. Op 15 juli verlaat het oudste jong van 76 dagen de kast.

Buiten stapt en vliegt het jonge uiltje op het dak in de nabijheid van de kast. Kerkuilen zijn geen takkelingen zoals bij Bos-

uilen het geval is. Op 23 juli 2005 zijn alle jongen al eens buiten geweest en verlaten die dag de kast en het territorium van de oudervogels definitief.

Vijf van de zes jongen zijn uitgezworven op zoek naar een eigen plek.

Overigens blijkt uit terugmeldingen van geringde uilen dat ruim een kwart van de uilen het eerste levensjaar niet haalt.

© R. van den Boomen

SOMS BROEDT ER OOK NOG EEN STEENUIL BIJ DEZELFDE BOERDERIJ

Kerkuilen houden van rust, het luiden van kerkklokken stoort hen niet maar menselijke activiteit in het broedseizoen kan funest zijn. Kastcontroles vinden om die reden pas eind mei en in juni plaats, de meeste kerkuilparen hebben dan jongen en zullen de kast niet snel meer verlaten. Het moment van eileg, het aantal eieren en het uiteindelijke broedsucces is in grote mate afhankelijk van de voedselsituatie. Een lage muizenstand - vaak een driejarige cyclus die wel eens wordt onderbroken - veroorzaakt een slecht jaar voor de Kerkuil. De jaren 1991, 1997 en 2003 lieten al eens een terugval zien in het aantal geslaagde broedgevallen. Een deel van de kasten wordt bezet door soorten als Holenduif en Kauw. Soms komt het voor dat de ingang van de kast waar een uilenpaar broedt door Kauwen in korte tijd wordt volgepropt met takken. De aanwezige uilen zijn de confrontatie dan uit de weg gegaan en zitten vervolgens opgesloten en sterven. In het biotoop van de Kerkuil komt ook de Steenuil voor. Op vijf locaties bij boerderijen in ons werkgebied broeden beide soorten. Boerderijen met rommelhoekjes worden

door de Kerkuil en de Steenuil graag bezet. De Steenuil broedt nog veelal in vervallen schuurtjes in een nis of geknotte wilgen met holten. Maar met het verdwijnen van kleinschalig landschap raakt de Steenuil steeds verder in de knel en is de laatste decennia in aantal achteruitgegaan. Het hangen van steenuilkasten door onze vogelwerkgroep kan uitkomst bieden.

Aan het einde van het broedseizoen is de laag braakballen in een kerkuilenkast met gemiddeld tien centimeter gegroeid.

In september zijn de jongen aan het zwerven of kan er zelfs nog een tweede broedsel zijn. Sommige kasten hebben onderhoud nodig. Nieuwe kasten worden gehangen waar uilen verschijnen en braakballen liggen. Met het pluizen van braakballen kan een gedetailleerd beeld worden verkregen van de aanwezige muizenpopulatie en dus over de voedselsituatie van de Kerkuil.

De Vereniging van Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming roept vogelwerkgroepen op om braakballen in te sturen voor determinatie ten einde een beter inzicht te krijgen in de verspreiding van de verschillende muizensoorten. En wij willen hier de komende jaren aan meewerken. ●

MET DANK AAN:

J. Das, B. van Herk, F. Huijbers, S. de Kort, B. van Moll, G. Sanders, D. Timmermans, B. van de Ven, W. van de Voort, P. Wuyts,
J. Wouters (VWG DE KEMPEN, RINGER)
K. van Limpt (VOGELASIEL SECOND CHANCE)
R. van den Boomen (WNL O. W. & MIDDELBEERS)
G. van der Kaa (REGIOCOÖRDINATOR M. BRABANT)
L. Smets (KERKUILWERKGROEP VLAANDEREN)
E.J. van Haaften (BRABANTS LANDSCHAP)